

Pandemija i njene posledice

Dragoljub Mićunović

Virus *Covid-19* prošetao je širom planete, prelazeći sa jednog kontinenta na drugi, usmrivši stotine hiljada ljudi, napadajući organizme nekoliko miliona ljudi, sejući strah kod više milijardi stanovnika naše planete. Otkuda toliki strah od *Corone*, kad je smrtni ishod, kod obolelih od nje, često niži od smrtnosti kod mnogih drugih bolesti? Mada *Corona* nije još završila svoje putovanje, javljaju se brojni komentari i analize svuda u svetu. Kao da je iznenadila svet, svojim brzim širenjem, svojom otpornošću na farmaceutsku „ponudu“ u kojoj protiv nje nije bilo leka. Sve što nam u ovom momentu medicinska „struka i nauka“ nude jeste: da peremo ruke i da se odmaknemo jedni od drugih, a najsigurnija je „izolacija“.

Jedna stara poslovica kaže: „Ne pada sneg da pokrije breg, već da svaka zverka otkrije svoj trag“. Pandemija je otkrila sve slabosti i sve promašaje u „strategiji razvoja“ savremenih društava i otvorila prostor za preispitivanje mnogih preovlađujućih vrednosnih sistema u našoj civilizaciji. Pravu sliku dobićemo tek kad pandemija prođe.

Za sada, kao prva *posledica* pandemije već se najavljuje ekonomska kriza, koja se manifestuje brzim rastom nezaposlenosti, ali ima dublje korene u ekonomskim, socijalnim, kulturnim i političkim sistemima. Banalna je činjenica da su svi ovi „sistemi“ međusobno povezani i zavisni jedni od drugih, pa je neophodna jedna kulturološko- antropološka debata u traženju odgovora na pitanja: *kuda ide ljudska vrsta* u ovom sukobu sa *prirodom*, koju deli sa drugim životinjskim i biljnim vrstama i u brojnim sukobima unutar svoje vrste?

Pandemija virusa *Covid-19* još nije završena, pa ni sve njene posledice nisu registrovane i izmerene, ali je vidljivo da će se one prvo osetiti u *ekonomiji*, padom proizvodnje, transporta i plasmana. Uporedo sa porastom nezaposlenosti smanjivaste se *potrošnja koja će dodatno* usporavati proizvodnju. Brojne *uslužne delatnosti*, naročito u turizmu i putničkom saobraćaju susreće se sa ogromnim viškovima radne snage. Bankarski sektor će se suočiti sa problemima novih sigurnih plasmana kapitala i nenaplativošću mnogih ranijih investicija. Taj začarani povezani *lanac nesigurnosti i panike*, koji prati svaku ekonomsku krizu, preći da se pojavi kao jedna od naježih posledica pandemije koja utiče na mnoga socijalna i politička dešavanja. *Ekonomska kriza* uzdrmaće i u neoliberalnoj ekonomskoj teoriji njene osnovne postulate: nekontrolisano tržište i neograničeno uvećavanje profita.

Prve posledice ekonomske krize javljaju se i javljaće se u *socijalnom polju*. Porast nezaposlenosti direktno utiče na porast *siromaštva*, koje biva praćeno povećanjem *imovinskih razlika* u društvu. U jako podeljenim društvima na siromašne i bogate vidljivo slabi socijalna kohezija, solidarnost i tolerancija, a raste netrpeljivost, koja je izvor mnogih sukoba, u kojima, najčešće, siromašni traže *socijalnu pravdu*, učestalim protestima, štrajkovima i pobunama.

Društvene konfrontacije usko su povezane sa političkom scenom, političkim borbama suprotstavljenih političkih grupa i organizacija, sa suprotstavljenim interesima, programima i taktikama. Stare, tradicionalne političke podele biva ju zamenjene novim, koje odgovaraju na *aktuelna pitanja*, na ona koja nameću nove „društvene strukture“.

Socijalno raslojavanje, koje je ubrzano dovelo do enormne *imovinske nejednakosti*, proizvelo je „eroziju srednje klase“, koja je, kao velika društvena klasa, bila stabilizator *društvene ravnoteže*, a sada je krenula da klizi, sa „ruba zadovoljnih građana“, ka društvenom „bezdanu siromaštva“, donoseći sa sobom na političku i društvenu scenu *revolt i strah*. Sa *profitom*, kao vrhunskom vrednošću i „merilom svakog napretka“, nastaju uzburkana društva nezadovoljnih masa, u kojima svakim danom bogati postaju sve bogatiji, a siromašni sve siromašniji.

Pandemija virusa *Covid-19*, koja je uplašila sve, pre svega svojim posledicama, ipak je procentualno odnela najviše života siromašnih, starih i nezaštićenih lica, otkrivajući sve grehe *velike nejednakosti i diskriminacije* u mnogim društvima, uprkos mnogim *deklaracijama o jednakosti i pravima svih građana*.

Ali, pandemija nije zabrinula *samo* pojedince, i „radne društvene slojeve“, koje je pogodila svojim socijalnim, ekonomskim i političkim posledicama, već je uznemirila i zabrinula mnoge političare i državnike, moćne bankare i sve brzo i lako nastale „novobogataše“ i uživaocce „privilegovanog blagostanja“. *Corona* svojom „klasnom neutralnošću“, može da ugrozi sav lančano uvezan „sistem“, prostim „domino efektom“. Ona nije „teško oružje prirode“, poput zemljotresa, vulkana, cunamija i uragana, ali je ipak „lako oružje prirode“, koje čoveka potseća da nije ni „sveznajući“, ni „svemoćni“ gospodar sveta i da mora da saraduje sa *prirodom* kao jedna, mada jedinstvena, biološka vrsta.

Mada sa pandemijom *corone* još nije sve završeno i razjašnjeno, nestrpljivi komentatori žure da zaključe kako „ništa neće biti kao pre pandemije *corone*“. Činjenica je da ljudi, kao društvena bića, koja su naviknuta na direktne komunikacije, teško doživljavaju izolaciju, prostornu distancu i smanjenu veću mobilnost usled reduciranog saobraćaja, uz „ograničenu slobodu kretanja“, za mnoge kategorije stanovništva.

Mnogo više nade, za *radikalnije promene* na globalnom nivou, treba tražiti u već naraslom *nezadovoljstvu* velikog broja *osiromašenih ljudi*, pogođenih preovlađujućim „strategijama razvoja“ na osnovu neoliberalnih teorija i sve brojnijim kritikama, sve većeg razvoja uglednih i kompetentnih društvenih i ekonomskih mislilaca. Jedno je sigurno i posledice pandemije: *moćni i bogati* će nastojati na sve načine, da *zadrže moć i bogatstvo*, a *obespravljeni i osiromašeni* će svojom masovnošću i organizovanošću pokušavati da *iznude promene*.

Epidemija je već proizvela izvesnu skepsu u brzi *trijumf nauke*, koja sve objašnjava i „sve može“ i koja nas obaveštava, da stalno „osvajamo nove *tajne prirode*“ i „pomeramo granice naše *moći i napretka*“. Ali, kakva nas iznenađenja čekaju još u *mikrokosmosu* i *makrokosmosu*, istražujući *ono najmanje* i *ono najveće* u svemiru?

Savremeno čovečanstvo je svoju „veru u napredak“ stavilo u ruke nauke, ali kao i kod svake *vere*, uz izvesnu dozu „naivnog optimizma“ da se mnoga sjajna otkrića neće delom izvrgavati u „neočekivane i neželjene posledice“. S obzirom na globalni karakter najnovije pandemije, na njeno trajanje i širenje i usmeravanje najveće nade u nauku kao „izbavitelja“, otvaraju se mnoga pitanja koja se tiču *uloge nauke u sudbini ljudske vrste*. Izolovani napredak *kognitivnih mogućnosti čoveka*, neharmonizovan sa njegovim *moralnim i društvenim* napretkom, otvara širok prostor zloupotrebama nauke. Pomenimo samo nuklearna i hemijska oružja, pronalaska ratne industrije i bioinženjering.

Sve to aktualizuje pitanja: Čemu i kome služi nauka danas?

Taj „okean neznanja“, kako je primetio Njutn, pojavi se pred nama kad god pomislimo da smo sve otkrili i sve objasnili. Mnoge bolesti ljudi su savladali, ali mnoge nisu još, a koliko ih ima nepoznatih ili će se tek stvoriti. Taj susret sa „*neznanjem*“ trebalo bi da ljude, kao „radoznala, delatno svrhovita bića, podstiče da ispolje svoju darovitost za dobro ljudske vrste, a ne posebnih korporativnih interesa i uvećanje opasne destruktivne moći. Svrha nauke treba da bude *opšte dobro*, jer su u njoj sabrani mnogi *potencijali*, mnogih generacija ljudske vrste, kao nasleđe budućim.

Ne treba zaboraviti argumentaciju Đordana Bruna, suočenog sa lomačom na kojoj će izgoreti 1600. godine na trgu u Rimu: „Odreći ću se svega ličnog, ugleda i slave, svešteničkog i profesorskog zvanja, imanja, svih počasti, ali se jedino ne mogu odreći, uz sve pretnje i mučenja, otkrića *da u svemiru ima bezbroj različitih svetova*. Toga se ne mogu odreći jer to nije moje vlasništvo, ja sam ga samo saopštio, ali to otkriće sada pripada celom čovečanstvu“. Velika naučna otkrića i pronalasci rezultat su duge evolucije ljudske vrste, a samo su se „obelodanila“ u mislima i mašti pojedinca, pripadnika biološke vrste kojoj pripada i koja će ga ugraditi u svoju „evoluciju“ i svoj razvoj.

Ali, kako otkriti sve potencijale ljudskog roda, da skriveni, u milijardama mozgovna ostanu „neotkriveni“ i tako ne propadnu i ne isčeznu? To je odavno u ljudskoj istoriji uočeno i zna se: prva mera, kao odgovor u skoro svim savremenim državama je *zakonom propisano obavezno i besplatno opšte obrazovanje*.

Međutim, uprkos ovom opšteprihvaćenom saznanju i objavljenim zakonima i deklaracijama veliki broj dece u svetu ne ide u škole ili ih ne završava, a veoma mali procenat stiže do najviših nivoa univerzitetskog obrazovanja. Nažalost, selekcija upisa na najprestižnijim univerzitetima u mnogim razvijenim državama određena je ne samo kvalitetima kandidata, već visokim školarinama, već i na nižem stepenu obrazovanja. Iz malih i siromašnih zemalja, posebno sa afričkog kontinenta, zanemarljiv je procenat dece koja mogu da stignu do najvećeg stepena obrazovanja, bez obzira na svoje potencijale. Duboko siromaštvo zatrla je i svaku nadu da se iz njega može izaći, ono se samo kroz generacije reprodukuje. Bez široke kvalitetne baze obrazovanih kadrova, nemoguće je ostvarivati uspešne naučne projekte, niti primenjivati one uspešne.

Pandemija je otkrila koliko je pogubno pogrešna sva „strategija“ potčinjavanja obrazovanja i nauke interesima visoko profitabilnih korporacija, koje ugrožavaju i zagađuju atmosferu i životnu sredinu i proizvode opasna oružja za masovno uništavanje ljudi. Budžeti mnogih država izdvajaju minorna sredstva za obrazovanje i nauku, u odnosu na vojne budžete i naoružanja. To iracionalno trošenje enormnog novca i kadrova na istraživanja što uspešnijih oružja za sve masovnije uništavanje pripadnika sopstvene vrste, a sve u ime njenog „napretka“ i stalno povećanje vojne sile i premoći nad konkurentima, samo povećava pretnju mogućom ratnom katastrofom i samouništenjem vrste.

Pandemija je grubo otkrila pravo lice vodećeg dela sveta, njegovu sebičnost i „aroganciju moći“, bez empatije i solidarnosti sa dubokim siromaštvom i patnjama stotine miliona ljudi, žrtvama kolonijalne i imperijalne vladavine, danas bogatih zemalja. Mnogi recidivi zapretanog i potisnutog nacionalizma i rasizma javljaju se kroz sve masovnije desničarske pokrete i partije u bogatim državama. Svi ovi simptomi pojaviće se sigurno još jasnije, ukoliko ekonomska kriza bude više rasla.

Pandemija je „upozorila“ sve zemlje, u kojima dominira *potrošačko društvo* i neoliberalno usmerena ekonomija, da su moguća suočavanja sebičnih interesa pojedinaca sa opštim interesima ljudske vrste. Pored pandemija tu su i sve češće *prirodne katastrofe*, kao posledice zagađivanja atmosfere i toplotnog zagrevanja i otopljanja zemljinih polova. Danas su dileme, za savremene stanovnike planete teške: zabava i komfor, uz rizik po zdravlje i budućnost ljudskog roda, ili odgovornost, preispitivanje sadašnjih prioriteta i dominantnih vrednosti. Konzumerizam, konformizam, isprazna „posmatračka zabava“ masovnih sportskih i zabavnih sadržaja, opsesija mobilnim telefonima, digitalizacija komunikacije uz porast neodgovornih društvenih mreža koje truju javno mnjenje, sve su to oblici *otuđenosti* ljudskih jedinki, anestetiziranih za društvene brige i sudbine sve više dehumanizovane ljudske vrste. Takva društva pretvaraju se u *mase*, podložne raznovrsnim manipulacijama demagoga, opsenara i populista, kao i tradicionalnih mirotvoraca.

Ne treba potcenjivati snagu i strasti sadašnjih „gospodara moći i bogatstva“ da će nastojati da sve „troškove pandemije“, kao i u svim prethodnim svetskim ekonomskim krizama, svale na iznemogla pleća siromašnog sveta. Sve zavisi od dubine krize, koja se još ne može preciznije proceniti. Ali, u svakom slučaju biće teško politički izdržati zahtev za boljim i pravednijim zdravstvenim sistemom, veća ulaganja u medicinske i humanističke nauke, temeljnije univerzalno obrazovanje, veća ulaganja u ekološke projekte, strogu kontrolu zagađivanja prirode, humaniju i veću brigu o socijalno ugroženim grupama.

Sve ove mere zavisice ipak od ključne političke i ekonomske odluke da se one-mogući dalji nastavak neoliberalnog projekta neograničenog gomilanja bogatstva, a samim tim i političke moći u rukama sve užih grupa milijardera. Liberalni koncept političkih ustanova u vladavini liberalne parlamentarne demokratije, bez sluha za mnoge oblike *jednakosti*, deluje politički jedva održivo. Verovatni brojni protesti, pobune i štrajkovi sigurno će obeležiti postpandemijski period, a možda i utrti put ozbiljnim promenama.

Sve je to povezano sa izazovom jednog *moralnog i kuturnog preporeda*, koji ne sme da zvuči samo utopistički, kakav je bio slučaj sa mnogim plemenitim projektima u istoriji. On svoju opravdanost treba da traži u širokoj svesti o ugroženosti prirodnih resursa naše planete, menjanjem njene prirode i ugroženosti naše, ljudske vrste u njoj. Taj projekat ne bi bio samo „lepa zamisao filozofa“, već široko prihvaćena svest o *realnoj* ugroženosti. Krize kao što je pandemija virusa *Covid-19* samo su ozbiljna upozorenja koja provociraju odgovorna preispitivanja dosad plasiranog olakog poverenja u lepu budućnost ljudske vrste.

Možda će *sebični gen* ponovo pobediti, kao toliko puta u istoriji, ali to će biti samo do prve naredne svetske krize, kada će se ova pitanja verovatnije ozbiljnije postaviti pred putokaze čovečanstva.